

Nr 247.

Ankom till riksdagens kansli den 9 november 1943 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44, i vad propositionen avser folkhushållningsdepartementets verksamhetsområde.

(2:a avd.)

Driftbudgeten.**Elfte huvudtiteln.**

1:o) **Ersättning för vissa förtullningskostnader.** Kungl. Maj:t har i propositionen nr 344 (bilaga 8, punkt 1, sid. 107 och 108 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över folkhushållningsärenden för den 8 oktober 1943) föreslagit riksdagen att till Ersättning för vissa förtullningskostnader å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44 anvisa ett anslag av 30,300 kronor.

Till finska legationens i Stockholm dåvarande handelsavdelning utlämnade statens reservförrådsnämnd under december månad 1939 och januari månad 1940 från nämndens lager ett parti aktivt kol om sammanlagt 62,476 kilogram. Av partiet skulle enligt överenskommelse 20,000 kilogram anses såsom försålda och återstoden såsom utlånade. Av den sistnämnda kvantiteten, 42,476 kilogram, återlevererades i december månad 1941 42,212 kilogram. Återstående 264 kilogram försåldes sedermera. I samband med att angivna 42,212 kilogram infördes till Sverige, erlade finska staten i enlighet med tulltaxeförordningen tullavgifter för partiet, uppgående till 30,289 kronor 89 öre. För det försålda partiet har överenskommen köpeskilling erlagts. Gällande bestämmelser om tullrestitution lägga hinder i vägen för medgivande i förevarande fall av restitution av de erlagda tullavgifterna.

I likhet med statens reservförrådsnämnd har *departementschefen* ansett, att ifrågavarande utgift icke borde slutligt stanna å finska staten, som här för borde beredas ersättning genom anvisande av ett särskilt anslag med ett till 30,300 kronor avrundat belopp.

Utskottet.

Med tillstyrkande av bifall till Kungl. Maj:ts förevarande förslag hemställas utskottet,

att riksdagen må till *Ersättning för vissa förtullningskostnader* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44 anvisa ett anslag av 30,300 kronor.

Kapitalbudgeten.

Fonden för förlag till statsverket.

2:o) **Uppförande och drift av fabriksanläggningar för tillverkning av syntetiskt gummi.** Kungl. Maj:t har (bilaga 16, punkt 1, sid. 217—223 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över folkhushållningsärenden för den 8 oktober 1943) föreslagit riksdagen att till Uppförande och drift av fabriksanläggningar för tillverkning av syntetiskt gummi å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44 anvisa ett investeringsanslag av 6,150,000 kronor.

Under ledning av professorn The Svedberg har alltsedan år 1941 försöksverksamhet bedrivits vid fysikalisk-kemiska institutionen i Uppsala för utvinnande av syntetiskt gummi. För bestridande av de därmed förenade kostnaderna ha hittills anvisats medel om tillhoppa 460,000 kronor.

Jämsides med försöksverksamheten utarbetades planer för en industrimässig tillverkning av syntetiskt gummi av storleksordningen 50 kg i timmen eller omkring 400 ton per år. Kostnaderna för en anläggning med angivna kapacitet beräknades till 3,000,000 kronor och de årliga driftskostnaderna till 1,500,000 kronor. För förverkligandet av de uppgjorda planerna ha å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 anvisats två särskilda kapitalinvesteringsanslag, nämligen ett å 500,000 kronor till anskaffande av maskiner för framställning av syntetiskt gummi (riksdagens skrivelse nr 18) och ett å 3,250,000 kronor till uppförande och drift av en fabriksanläggning för tillverkning av syntetiskt gummi (riksdagens skrivelse nr 87).

Enligt ett mellan statens industrikommission och Stockholms superfosfat fabriks aktiebolag den 24 maj 1943 träffat avtal, vars huvudgrunder underställts riksdagens prövning (prop. 76/1943), skall bolaget för kronans räkning i närheten av bolagets fabriker i Ljungaverk uppföra den för framställning av syntetiskt gummi avsedda fabriken samt under tiden till och med år 1968 vid denna tillverka syntetiskt gummi. Avtalets bestämmelser äro i övrigt i huvudsak följande.

1) Bolaget upplåter till kronan för fabriksanläggningen erforderlig mark utan ersättning. Upplåtelsen gäller 25 år.

2) Anläggningen med maskiner och övriga tillbehör skall tillhöra kronan. Å området uppförda byggnader tillfalla bolaget med äganderätt utan lösen vid upplåtelsetidens utgång.

3) Bolaget skall tillhandahålla all för drift och försök erforderlig karbid, elektrisk kraft intill 1,000 kW samt vätgas och ånga i den mån tillverkning sker vid bolagets egna anläggningar i Ljungaverk.

4) Bolaget skall bidra till kostnaderna med 750,000 kronor.

5) Med hänsyn till de risker, som kunna vara förbundna med en anläggning av ifrågavarande slag, skall kronan svara för all såväl person- som egendomsskada, vilken vid eller till följd av anläggningen och dess drift drabbar bolaget direkt eller inträffar under sådana förhållanden, att bolaget blir för skadan ersättningsskyldigt.

6) Kronan medger, att bolaget under den tid, då anläggningen ej är i drift för kronans räkning, må utnyttja den för egen räkning. Härom skall särskilt arrendeavtal träffas mellan kronan och bolaget.

Arbetena å den under uppförande nu varande anläggningen äro beräknade vara avslutade under första halvåret 1944.

I skrivelse den 14 juli 1943 anförde industrikommissionen, att det med hänsyn till försörjningsläget inom landet beträffande gummi vore erforderligt *dels* att utbygga den redan påbörjade gummifabriken i Ljungaverk, så att dess kapacitet ökades från 400 ton till 800 ton gummi per år, *dels ock* att anlägga ytterligare en fabrik för tillverkning av syntetiskt gummi med sistnämnda kapacitet.

Genom beslut den 23 juli 1943 bemyndigade Kungl. Maj:t kommissionen att *dels* vidtaga erforderliga förberedelser för utökning från 400 till 800 ton om året av den vid superfosfatbolagets anläggningar i Ljungaverk planerade tillverkningen av neoprengummi samt att beställa härför erforderliga maskiner m. m., allt för en sammanlagd kostnad av högst 375,000 kronor, *dels ock* bestrida denna kostnad genom att anlita det förutnämnda, för uppförande och drift av en fabriksanläggning för tillverkning av syntetiskt gummi anvisade reservationsanslaget.

I skrivelse den 29 september 1943 har statens *industrikommission* anmält, att kommissionen vidtagit erforderliga förberedelser för utökning av den i Ljungaverk planerade gummitillverkningen och beställt vissa maskiner m. m. Vidare hade kommissionen med Stockholms superfosfat fabriks aktiebolag fört förhandlingar om en från 400 till 1,600 ton per år ökad tillverkning av syntetiskt gummi. Förhandlingarna hade resulterat i att enighet nåtts mellan kommissionen och bolaget om innehållet i *dels* ett tilläggsavtal till det förut träffade och *dels* ett nytt avtal.

Tilläggsavtalet avser en utökning av kapaciteten hos den under byggnad varande gummifabriken i Ljungaverk och villkoren äro i huvudsak desamma som i avtalet av den 24 maj 1943. Bolaget skall emellertid icke göra någon kontant insats för utökningen. Någon jämkning till kronans förmån beträffande bolagets ersättning för driften har dock skett. Enligt det helt nya avtalet skall en ny fabrik för neoprengummi med en kapacitet av 800 ton dylikt gummi per år uppföras i Stockvik å kronan tillhörig mark. Beträffande uppförande och drift av denna fabrik innehåller avtalsutkastet i stort sett samma bestämmelser som avtalet den 24 maj 1943, dock skall bolaget icke för denna fabrik göra någon kontant insats. Även här har emellertid någon jämkning

till kronans förmån av bolagets ersättning för driften skett. Bolaget erhåller icke någon rätt till byggnaderna.

Kommissionen har beräknat att, därest medel för ifrågavarande anläggningar erhöles inom den närmaste tiden, fabriker kunde vara färdiga för drift, den utökade fabriken i Ljungaverk omkring den 1 mars 1944, och den nya fabriken i Stockvik i slutet av nämnda år.

Kostnaderna för den utökade neoprengummitillverkningen har kommissionen beräknat sålunda. För utvidgningen av fabriken i Ljungaverk erfordrades 750,000 kronor och för uppförandet av den nya fabriksanläggningen i Stockvik 3,900,000 kronor. Utöver dessa belopp erfordrades emellertid rörelsemedel för att säkerställa driften. Med hänsynstagande till att viss inkomst kommer att erhållas genom försäljning av framställt gummi, har industrikommissionen uppskattat det sammanlagda behovet av rörelsemedel för anläggningarna vid Ljungaverk och Stockvik till 3,000,000 kronor. Då i det tidigare omnämnda, å tilläggsstat för sistlidna budgetår anvisade anslaget å 3,250,000 kronor inräknats 1,500,000 kronor till förlagskapital för anläggningen vid Ljungaverk, skulle det för sådant ändamål nu ytterligare erforderliga beloppet uppgå till 1,500,000 kronor. Det nu aktuella anslagsbehovet skulle alltså sluta å ett sammanlagt belopp av $(750,000 + 3,900,000 + 1,500,000 =) 6,150,000$ kronor.

Departementschefen har anfört i huvudsak följande.

Verkställda undersökningar ha givit vid handen, att den under uppförande varande fabriksanläggningen för syntetiskt gummi vid Ljungaverk skulle för en kostnad av 750,000 kronor kunna utbyggas till sin dubbla kapacitet eller till 800 ton per år. I förhållande till kostnaden för den redan beslutade anläggningen, beräknad till 3,000,000 kronor, skulle utvidgningskostnaden alltså bliva förhållandevis måttlig. Det av industrikommissionen nu framlagda förslaget till tilläggsavtal med Stockholms superfosfatfabriks aktiebolag om den avsedda utökningen av anläggningen vid Ljungaverk, bygger i huvudsak på det tidigare med bolaget träffade avtalet. Då jag anser förslaget böra i nuvarande läge godtagas från statens sida, vill jag förorda, att avtal i huvudsaklig överensstämmelse med förslaget träffas med bolaget och att de för utbyggnaden av anläggningen och för den utökade driften erforderliga medlen anvisas å tilläggsstat till riksstaten för innevarande budgetår.

Såsom vid skilda tillfällen tidigare framhållits är landets läge i vad avser gummiförsörjningen kritiskt på grund av de synnerligen små kvantiteter rågummi, som under de senare åren kunnat importeras. Sedan frågan om inhemsk produktion av syntetiskt gummi senast underställdes riksdagens prövning har försörjningsläget ytterligare försämrats. Den import av ersättningsgummi, med vilken man räknat vid uppgörandet av nu gällande försörjningsplaner, har sålunda hittills icke kunnat upprätthållas i beräknad omfattning. Huruvida en ökad import av rågummi och en återhämtning i vad avser den beräknade importen av ersättningsgummi kunna komma till stånd under nu rådande förhållanden synes i hög grad ovisst. För att under en begränsad tid kunna hålla i gång åtminstone den mest oungångliga lastbilstrafiken ha därför långt gående regleringsåtgärder blivit ofrånkomliga. Sålunda ha i enlighet med av Kungl. Maj:t den 16 juli 1943 meddelade direktiv vederbörande myndigheter måst vidtaga åtgärder i syfte att minska antalet sådana lastautomobiler i trafik, vilka äro utrustade med lastbilringar,

till i runt tal 20 000. Även med denna starka beskärning av trafiken är emellertid försörjningsläget i vad avser gummiringar för de automobiler, som efter behovsprövning alltså få hållas i trafik, bekymmersamt. En fortsatt omedelbar utbyggnad utöver vad jag nyss förordat av den inhemska produktionen av ersättningsgummi är därför i och för sig synnerligen angelägen. Det nuvarande labila utrikespolitiska läget med möjligheter till snabba förändringar talar å andra sidan för att framgå med försiktighet. Då tillverkningsmetoderna för syntetiskt gummi äro för vårt land helt oprövade, vore det vidare givetvis av största värde, att erfarenheterna från den under uppförande varande anläggningen först avvaktades, innan en ytterligare kapitalkrävande anläggning uppfördes. Jag är därför icke nu beredd att förorda, att en ny anläggning för framställning av syntetiskt gummi omedelbart påbörjas. Läget å gummiförsörjningens område kan emellertid tämligen hastigt förändras i sådan riktning, att ett uppskov med den ifrågavarande nya anläggningen ej längre kan anses försvarligt. Jag finner därför försiktigheten bjuda, att genom anvisande redan nu av erforderliga medel möjligheter beredas för Kungl. Maj:ts att, därest förhållandena så kunna anses påkalla, skyndsamt låta igångsätta arbetena å en ny anläggning.

Industrikommissionens nu föreliggande förslag avser en fabrik med en kapacitet av omkring 800 ton per år eller samma kvantitet som anläggningen vid Ljungaverk skulle erhålla efter den av mig förordade utvidgningen. Jämväl den nya anläggningen torde lämpligen böra för statens räkning uppföras och drivas av ett enskilt företag. Mellan industrikommissionen och Stockholms superfosfat fabriks aktieföretag har också preliminär enighet uppnåtts om innehållet i en härför erforderlig överenskommelse. Denna innefattar i stort sett samma bestämmelser som det tidigare träffade avtalet. Bolaget skall emellertid för den nya anläggningen, som förutsättes skola uppföras i Stockvik i närheten av Sundsvall å mark som avses skola förvärvas av kronan, icke bestrida någon del av de till 3,900,000 kronor beräknade anläggningkostnaderna. Å andra sidan har i jämförelse med det tidigare avtalet en viss jämkning till kronans förmån av bolagets ersättning för driften skett. Vidare har bolaget icke erhållit någon rätt till byggnaderna efter utgången av år 1968, då bolagets driftsättagande skulle upphöra. Då ett avtal på de förutsatta villkoren torde under för handen varande omständigheter få anses godtagbart från statens sida, synes det uppgjorda förslaget kunna läggas till grund för ett slutligt avtal med bolaget, därest förhållandena framdeles skulle göra det angeläget, att anläggningen kommer till stånd. Jag förutsätter därvid, att en ytterligare prövning av frågan om platsen för fabriken förläggning kommer till stånd. Mellan industrikommissionen och överbefälhavaren ha nämligen yppats olika meningar rörande den ur skilda synpunkter lämpligaste platsen.

Mot de av kommissionen beräknade kostnaderna, slutande å ett belopp av 6,150,000 kronor har jag icke något att erinra.

I likhet med vad tidigare skett böra medlen anvisas såsom kapitalinvestering i fonden för förlag till statsverket.

Jag förutsätter, att tidigare för gummitillverkningen anvisade kapitalinvesteringsanslag och det anslag, om vars äskande jag här gör hemställan, må utan hinder av det särskilda ändamål, för vilket vederbörande anslag närmast avsetts disponeras för att täcka eventuell brist, som kan uppkomma å annat av ifrågavarande anslag.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår har vårt lands försörjningsläge beträffande gummiprodukter ytterligare försämrats sedan frågan om

Utskottet.

inhemsk produktion av syntetiskt gummi senast underställdes riksdagens prövning. Departementschefen har för sin del tillstyrkt, att i första hand medel nu anvisas i syfte att möjliggöra ett utbyggande av den under uppförande varande fabriksanläggningen för syntetiskt gummi i Ljungaverk till dess dubbla kapacitet eller till 800 ton per år. Kostnaderna härför hava beräknats till 750,000 kronor. Departementschefen har vidare förordat, att avtal i huvudsaklig överensstämmelse med det av industrikommissionen framlagda förslaget till tilläggsavtal med Stockholms superfosfatfabriks aktiebolag om den avsedda utökningen av anläggningen vid Ljungaverk träffas med bolaget. Utskottet är ense med departementschefen om att den föreslagna utbyggnaden bör komma till stånd och har icke något att erinra mot beräkningen av kostnaderna härför. Utskottet anser vidare att nämnda avtalsförslag under nu rådande förhållanden kan godtagas från statens sida.

Vad beträffar uppförande enligt industrikommissionens förslag av ytterligare en fabrik för framställning av syntetiskt gummi med en kapacitet av omkring 800 ton per år har departementschefen på anförda skäl förklarat sig icke nu beredd att förorda, att denna anläggning omedelbart påbörjas, men tillika framhållit, att läget på gummiförsörjningens område kunde tämligen hastigt förändras i sådan riktning att ett uppskov med anläggningen icke kunde anses försvarligt. Departementschefen har därför ansett försiktigheten bjuda, att genom anvisande redan nu av erforderliga medel möjlighet beredes för Kungl. Maj:t att, därest förhållandena så kunde anses påkalla, skyndsamt låta igångsätta arbetena på en ny anläggning av ifrågasatt slag. Vid den prövning utskottet ägnat förevarande fråga har utskottet funnit synnerligen angeläget, att alla utvägar hållas öppna, som kunna vara ägnade att underlätta vårt lands läge beträffande gummiförsörjningen. Utskottet anser sig därför böra tillstyrka, att medel ställas till Kungl. Maj:ts förfogande i syfte att giva Kungl. Maj:t möjligheter att genom de föreslagna åtgärderna möta en skärpning av läget på ifrågavarande område.

I likhet med departementschefen har utskottet under nu förevarande förhållanden funnit det av industrikommissionen framlagda förslaget till avtal med ovannämnda bolag angående uppförande av den ifrågasatta nya fabriksanläggningen godtagbart från statens sida och ägnat att läggas till grund för ett slutligt avtal med bolaget, därest förhållandena nödvändiggöra, att anläggningen kommer till stånd.

Emot beräkningen av kostnaderna för anläggningens uppförande och drift, 3,900,000 respektive 1,500,000 kronor, har utskottet icke funnit anledning till erinran.

Utskottet tillstyrker alltså, att för samtliga ovannämnda ändamål anvisas ett sammanlagt belopp av $(750,000 + 3,900,000 + 1,500,000 =)$ 6,150,000 kronor och har icke något att invända mot departementschefens förslag att tidigare för gummitillverkningen anvisade kapitalinvesteringsanslag och nu ifrågavarande anslag må utan hinder av det särskilda ändamål, för vilket vederbörande anslag närmast avsetts, disponeras för täckande av eventuell brist, som kan uppkomma å annat av berörda anslag.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

att riksdagen må till *Uppförande och drift av fabriksanläggningar för tillverkning av syntetiskt gummi* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44 anvisa ett investeringsanslag av 6,150,000 kronor.

Stockholm den 9 november 1943.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Joh. Nilsson* i Malmö, *Oscar Olsson, Pauli, Gränebo, Sven Larsson, Karl Andersson, Gustaf Karlsson, Nisser, Emil Petersson* och *Persson* i Skabersjö; samt

från andra kammaren: herrar *Törnkvist, Eriksson* i Stockholm, *Ward, Persson* i Tidaholm, *Holmdahl, Andersson* i Malmö, *Andersson* i Södergård, *Nilsson* i Steneberg, *Viklund, Lundberg* i Hälsingborg, *Pettersson* i Dahl och *Åkerström*.
